

İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA KESİN HÜKMÜN OLUMLU ETKİSİ

Dr. Öğr. Gör. Alkım AKTAŞ İNAM *

Öz

Uyuşmazlıkların nihayete kavuşmasını sağlayan kesin hüküm, hukuk devletinin olmazsa olmazı olarak hukukun temel prensipleri içinde karşımıza çıkmaktadır. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda kesin hüküm ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda genel hükümlere dair bir düzenleme mevcut olmadığında ilk akla gelen Medeni Usul Kanunu'na atıf yapıp yapılmadığının değerlendirilmesi olup, kesin hüküm konusunda atfa yer verilmemiştir. Bu sebeple idari yargı alanında kesin hükmün sonuçları konusunda belirsizlik hali sürmektedir. Kesin hüküm, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki etkiye sahiptir. Çalışmanın asıl konusunu kesin hükmün olumlu etkisi olan bağlayıcılık unsuru oluşturduğundan, olumlu etkinin hukuki niteliği ayrıntılı olarak değerlendirilmiş, bağlayıcılığın sonuçları diğer yargı alanları ile mukayeseli olarak incelenmiştir. Değerlendirme yapılırken, idari yargılama alanında kesin hükmün bağlayıcılığının delil ve karine niteliği tartışılmış ve mahkemelerin verdiği kararların aynı ve farklı yargı kolları üzerindeki sirayetini kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir.

* Dr. Öğr. Gör., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye | PhD. Lect., Gendarmerie and Coast Guard Academy, Faculty of Security Sciences, Department of Administrative Law, Ankara, Türkiye.

✉ alkimaktas@gmail.com • ORCID 0000-0003-4277-9086.

✎ **Atıf Şekli** | **Cite As:** AKTAŞ İNAM, Alkım: "İdari Yargılama Hukukunda Kesin Hükmün Olumlu Etkisi", SÜHFD, C. 32, S. 3, 2024, s. 1657-1687.

✎ **İntihal** | **Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

✎ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler

• İdari Yargılama Hukuku • Karine • Kesin Hüküm • Kesin Delil • Mahkeme Kararları

POSITIVE EFFECT OF THE FINAL JUDGMENT IN THE ADMINISTRATIVE JURISDICTION

Abstract

A final judgment, which brings a dispute to an end, is one of the fundamental principles of law as a requirement of the rule of law. The Administrative Procedure Act does not regulate final judgments and does not refer to the Code of Civil Procedure. Therefore, the consequences of a final decision in the field of administrative jurisdiction are uncertain. A final decision has two effects, positive and negative. This study assesses the legal nature of the positive effect in detail and analyses the consequences of the binding effect in comparison with other jurisdictions. In the course of the evaluation, the evidential and presumptive nature of the binding effect of a final judgment in administrative jurisdiction is discussed, and the effect of court decisions in the same jurisdiction and in different jurisdictions on each other is comprehensively discussed.

Key Words

• Administrative Jurisdiction • Presumption • Final Judgment • Final Evidence • Judicial Decisions

GİRİŞ

Kesin hüküm, her yargılamanın özünde bulunan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kavram, uyuşmazlıkların sonuçlanması amacıyla hizmet etmektedir. Kesin hüküm genel olarak olağanüstü durumlar dışında değiştirilmesi mümkün olmayan, kanuni hakikat vasfına sahip esasa ilişkin mahkeme kararları olarak tanımlanabilecektir. Kesin hükmün birbiri ile ilişkili iki farklı etkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki aynı davanın tekrarlanmasının önüne geçmeyi amaçlayan olumsuz etki iken, diğeri aynı dava koşulları sağlanmasa da verilen kesin hükmün bir başka uyuşmazlıkta bağlayıcı hale gelmesini öngören olumlu etkidir. Doktrinde çoğunlukla olumsuz etki konusunda detaylı incelemeler yapılmış ve bir fikir birliğine varılmıştır. Ancak çalışmamızın konusunu oluşturan olumlu etki konusunda tartışmalar devam etmekte ve hatta çoğu zaman bağlayıcılık reddedilmekte veyahut sirayetinin kapsamı dar tutulmaktadır. Ancak kesin hükmün olumlu etkisinin mevzu bahis olmadığı bir hukuk sisteminde, mahkemelerin birbirlerinin

kararlarına güven duymaması ve devamında daha önceden tartışılıp kabul edilmiş hususların sırf başka taraflar veya başka talepler içermesi dolayısıyla farklı bir uyuşmazlıkta tekrar tartışılması gündeme gelebilecektir. Bu sebeple olumlu etkinin niteliğinin ve kapsamının genel bir çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. İfade edilen amaç doğrultusunda çalışmada öncelikli olarak idari yargıda kesin hükme ve etkilerine, daha sonra konumuzu oluşturan kesin hükümün olumlu etkisi olan bağlayıcılığın idari yargı alanında delil ve karine kapsamında nitelendirilmesine ve devamında idari yargı makamları ve diğer yargı makamları tarafından verilen kararların bağlayıcılığına yer verilmiştir.

I. İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA KESİN HÜKÜM

Kesin hüküm, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda düzenleme altına alınmamış¹ ve Kanun'un 31. maddesinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanacak hükümleri içerisinde de düzenlenmemiştir. Kesin hüküm, mahkeme tarafından verilen esasa ilişkin nihai kararlar hakkında başka bir olağan kanun yoluna gidilmesinin mümkün olmaması, kesinleşmesi ve değiştirilemeyen gerçeklik niteliği kazanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kesin hüküm kurumunun uygulanmaması halinde, bir dava hakkında verilen karar sürekli olarak değişime uğrayabilecek, dava hakkında son kararın verilmesi ise mümkün olmayacaktır. Bunun sonucunda kişilerin hukuka olan güvenlerinin de sarsılması gündeme gelecek ve hatta hukuk devleti ilkesinin de ihlali gibi durumlar ortaya çıkabilecektir². Zira hukuki güvenlik ilkesi, uyuşmazlıkların bir sonuca bağlanmasını zorunlu kılmaktadır³. Tüm bu sebepler de aslında idari yargılama alanında kesin hükümün uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır⁴. Asıl olarak kesin hüküm kurumunu herhangi bir yargılama usulüne değil, hukukun genel ilkelerine bağlamak nitelik

¹ İYUK'un birçok maddesinde hüküm yerine karar kavramı kullanılmıştır. Aslında söz konusu kavram, yalnızca hükümleri değil ara kararları, nihai kararları, hükümleri kapsayan üst bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar kavramının uygulamada sorun teşkil etmemesi için hüküm ve karar kavramlarının ayrı olarak düzenlenmesi gerekmektedir, detaylı açıklama için bkz. AKTAŞ, Alkım, İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 2022, s. 85.

² Y. HGK, 02.10.2013, E. 2013/183, K. 2013/1428; Y. 8. HD, 07.12.2016, E. 2016/12234, K. 2016/16643 (Lexpera, Erişim Tarihi: 08.04.2024).

³ YURTCAN, Erdener, Ceza Yargılamasında Kesin Hüküm, 2. Baskı, İstanbul 1987, s. 6.

⁴ KAPLAN, Gürsel, İdari Yargılama Hukuku, 9. Baskı, Bursa 2023, s. 431.

açısından daha uygun olacaktır. Kesin hüküm her yargılamanın özünde bulunmaktadır⁵.

Kesin hüküm kendi içerisinde ikiye ayrılmakta olup, bunlar; şekli anlamda kesin hüküm ve maddi anlamda kesin hükümdür. Şekli anlamda kesin hüküm süresi içerisinde kesinleşerek, başka kanun yolları aracılığı ile değiştirilemeyen esasa ilişkin nihai kararları ifade etmektedir. Belirtmek gerekir ki; bir hüküm şekli anlamda kesinleşmediği sürece, maddi anlamda da kesin hüküm niteliğini kazanamayacaktır. Bu sebeple aslında maddi anlamda kesin hükmün ortaya çıkış şartı, şekli anlamda kesin hükmün varlığıdır. Maddi anlamda kesin hüküm, şekli olarak kesinleşmiş hükümlere kanuni hakikat vasfının yüklenmesidir⁶.

II. KESİN HÜKMÜN ETKİLERİ

Kesin hükmün olumlu ve olumsuz olmak üzere iki etkisi bulunmaktadır. Kesin hükmün olumsuz etkisi, esasa ilişkin olarak verilmiş ve kesinleşmiş mahkeme kararına konu edilmiş bir uyuşmazlık hakkında tekrar aynı davanın açılmasının önüne geçilmesini sağlamaktadır. Olumsuz etkinin ortaya çıkması için gerekli olan dava ayniyeti; dava taraflarının, konularının ve sebeplerinin aynı olduğu uyuşmazlıkları tanımlamaktadır⁷. Olumsuz etkinin bir anlık var olmadığı varsayımında, kesin hükme bağlanmış bir uyuşmazlığın sürüncemede kalması, uyuşmazlığın hiçbir zaman tam anlamıyla çözümlenememesi gibi sorunların yanında aynı konuda birbirine ters düşen kararların verilmesi de gündeme gelebilecektir. Doktrinde kesin hüküm denildiğinde ilk akla gelen çoğunlukla söz konusu etki olmaktadır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan olumlu etki ise, kısaca bağlayıcılık anlamına gelmektedir⁸. Olumsuz etkiyi doğuran şartların oluşmadığı, başka bir ifade ile taraf, konu ve sebep açısından tam bir birliğin sağlanmadığı durumlarda kesin hükmün olumlu etkisi ortaya çıkabilecek ve kimi hallerde diğer mahkemelerin önceki kesin hükmü dikkate

⁵ D. 13. D, 12.05.2022, E. 2017/1742, K. 2022/1998 (Lexpera, Erişim Tarihi: 08.04.2024).

⁶ ÇAĞLAYAN, Ramazan, "İdari Yargıda Kesin Hüküm", Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, 1999, s. 124.

⁷ D. 13. D, 14.02.2022, E. 2021/5040, K. 2022/403 (Lexpera, Erişim Tarihi: 08.04.2024).

⁸ HMK gerekçesinde kesin hükmün olumlu etkisi, "maddi anlamda kesin hükmün, kesin hükümle mahkemenin ve davanın taraflarının bağlı olması, özellikle lehine karar verilen kişinin hakkının inkâr edilememesi biçiminde" ifade edilmiştir, <https://www.tbmm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.04.2024); Y. CGK., 02.06.1986, E. 1986/78 K. 1986/324 (Lexpera, Erişim Tarihi: 08.04.2024).

almadan yargılama yapmasının önüne geçilebilecektir. Şunu da belirtmek gerekir ki, söz konusu etkiler pek tabiidir ki birbirinden tamamen bağımsız değildir. Her iki etki de kesin hükümün sonucu olduğuna göre birbirleri ile etkileşim halindedir.

III. KESİN HÜKMÜN OLUMLU ETKİSİ KAPSAMINDA BAĞLAYICILIK

Kesin hüküm bağlayıcı kabul edilmediği sürece, toplumsal barış ve düzeni sağlama amacına hizmet eden uyuşmazlıkların çözümü süreci uzayabilecek veyahut çelişkili kararlar yaygınlaşabilecek ve en nihayetinde hukuk düzeni tehlike altına girebilecektir⁹. Buradan da anlaşılacağı üzere olumlu etki kapsamında bağlayıcılık yargılamanın tam olarak amacına ulaşmasına hizmet etmektedir.

Kesin hüküm ile uyuşmazlıkların kesin olarak çözülmüş olması yanında, tespit edilen hususlar da kanuni hakikat olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla mahkemeler birbirlerinin tespitlerinden tamamen bağımsız hareket edemeyeceklerdir. Tekrar ifade etmek gerekir ki söz konusu gerçeklik, yalnızca hukuki veya yargısal boyut ile sınırlıdır.

Kesin hükümün olumlu etkisinin olmadığı fikrini benimsemek; taraf, konu ve sebepler bakımından yalnız birinde farklılık olan ve fakat birbiri ile doğrudan ilişkili olan uyuşmazlıklarda tespit edilen hususların diğer yargı mercileri tarafından kabul edilmemesini beraberinde getirecektir. Bir başka deyişle, aslında kesin hükümün olumlu etkisi mahkemelerin daha önce bir kesin hükümle tespit edilmiş hususlar hakkında birbirine güvenme zorunluluğunu aktarmaktadır. Olumlu etki daha öncesinde tespit edilen ortak maddi olguların yeniden değerlendirilmesine gerek duyulmamasını sağlamaktadır.

Kesin hükümün diğer davalar için bağlayıcı kabul edilmesinin temelinde ön sorun veya ön şart meselesi yer almaktadır. Bir davada tespit edilmiş bir olgu, başka bir davanın sonuca bağlanmasında ön sorun olarak karşımıza çıkmakta ise, verilen kesin hüküm bağlayıcı kabul edilmelidir¹⁰. Bir örnek üzerinden değerlendirildiğinde, kesin hüküm ile birlikte sorumluğa dair karar verilmiş ise ve daha sonra bu sorumluluğa dair tazminat gibi farklı bir dava açıldığında ilk karar, diğer mahkeme

⁹ SELÇUK, Sami, "Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm Şartları - Kesin Hüküm İtirazı", Adalet Dergisi, C. 64, S. 11, 1973, s. 937.

¹⁰ BLOOMEYER, Arvved (Çeviren: YAZMAN, İrfan), "Kesin Hüküm Tesiri ve Sınırları", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 25, 1968, s. 230.

için bağlayıcı olacak ve ikinci davada mahkeme, sorumluluğun tespiti veya esasları ile ilgili değerlendirme yapamayacaktır¹¹.

Kesin hükmün olumlu etkisi olan bağlayıcılık hakkında çeşitli nitelendirmeler yapılmıştır. Doktrinde kesin hükmün yalnızca bağlayıcı olduğunu ifade eden yazarların yanında¹², bağlayıcılığın hukuki niteliğinin kesin delil olmasından kaynaklandığını belirten¹³ ve olumlu etkinin karine teşkil ettiğini ifade eden görüşler¹⁴ de bulunmaktadır. Dolayısıyla bağlayıcılık özünde kabul edilmekte, çoğunlukla nitelikte tartışmalar çıkmakta ve bunun yanında özellikle bağlayıcılığın kapsamında görüş birliği bulunmamaktadır.

A. Kesin Hükmün Kesin Delil Niteliği

Doktrinde çoğunluk sahibi görüş, kesin hükmün bağlayıcılığı olan olumlu etkiyi kesin delil niteliği ile açıklamaktadır¹⁵. Kesin delilin varlığı halinde mahkeme, kararda bulunan hususlara ilişkin tekrar bir inceleme yapamayacak, tespit edilen hukuki ilişkiler ve vakıalar ile bağlı olacaktır¹⁶. Kesin delil olma niteliğinin, iki davanın taraf ve dava sebepleri aynı olurken dava konusunun farklılık taşıması halinde mümkün olabileceği ifade edilmektedir¹⁷. Benzer şekilde tarafları farklı olan davalarda ise kesin hükmün güçlü bir delil olduğu da ifade edilmekte ve doğrudan bağlayıcı olamayacağı da ileri sürülmektedir¹⁸. Kanaatimizce bağlayıcı-

¹¹ OLG Hamm, 29.10.2007, 3 U 170/06 (Beck-Online: 08.04.2024).

¹² **ATALI**, Murat/**ERMENEK**, İbrahim/**ERDOĞAN**, Ersin, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2018, s. 557.

¹³ **ÇAĞLAYAN**, Yargı, s. 417.

¹⁴ **TOSUN**, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. 1, 3. Baskı, İstanbul 1981, s. 290.

¹⁵ **ARSLANDOĞAN**, Birce, Medeni Yargılama Hukukunda Delil Tespiti, 2. Baskı, Ankara 2020, s. 86; **ATAY**, Ender Ethem, İdari Yargılama Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2023, s. 82.

¹⁶ Y. 9. HD, 03.06.2010, E. 2008/25343, K. 2010/16169; Y. 3. HD, 02.10.2012, E. 2012/14110 K. 2012/20492 (Lexpera, Erişim Tarihi: 19.03.2024); **İYİLİKLİ**, Ahmet Cahit, Hukuk Yargılamasında Kesin Hükmün, Ankara 2016, s. 464; **ŞENSÖZ MAL-KOÇ**, Ebru, Aile Hukukuna İlişkin Yabancı Kararların Tanınması, Ankara 2017, s. 28.

¹⁷ **İYİLİKLİ**, s. 462; **AKKAN**, Mine, "Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükmün Delil Niteliği", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, 2009, s. 14.

¹⁸ **KURU**, Baki/**ARSLAN**, Ramazan/**YILMAZ**, Ejder, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 25. Baskı, Ankara 2014, s. 727; **YILDIRIM**, Mehmet Kamil, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990, s. 224; Aksi görüş için bkz.

lık kural olarak taraflar arasında olsa dahi, aynı taraflar veya aynı konuya ilişkin olmayan durumlarda da kesin hüküm, yeni yargılamada değerlendirilmesi gereken bir duruma ilişkin ise, bağlayıcı kabul edilmelidir¹⁹.

Kesin delilin ortaya çıkması için ikinci kez açılan davanın aynı dava olması gerekliliği de savunulan bir görüş olarak kendisinin göstermektedir²⁰. Ancak UMAR'ın da ifade ettiği gibi dava ayniyeti HMK madde 303/1'de düzenlenmekte ve bu hususlar maddi anlamda kesin hüküm sebebi ile yeniden dava açılmasını engelleyecek halleri oluşturmaktadır²¹. Belirtilen hallerde kesin delilden bahsetmek, dava açılması söz konusu olamayacağı için mümkün değildir. Kanaatimizce dava sebebi, konusu ve tarafları aynı olduğunda tekrar dava açılmayacağı için²² bunun olumlu etki ile değil, aynı davanın tekrarlanmasının önüne geçen olumsuz etki ile açıklanması uygun olacaktır²³.

Kesin delil görüşü hukuk yargılamasından dayanağını almaktadır. Bu sebeple görüşün idari yargılama usulüne uygunluğunun değerlendirilmesi, bağlayıcılığın hukuki niteliğini açıklamak açısından faydalı görülmektedir.

1. İdari Yargılama Hukukunda Delil Türleri

Dava konusu uyuşmazlığın konusunu oluşturan olayın ispatlanabilmesi için kullanılan vasıtalara delil ismi verilmektedir²⁴. Deliller ispat aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Delil türleri HMK'da genel olarak ikiye ayrılmaktadır. İlk tür, kanunlar tarafından bağlayıcılığı belirlenmiş

BELGİN GÜNEŞ, Derya, Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkileri, İstanbul 2019, s. 236.

¹⁹ Benzer görüş için bkz. OVG Berlin-Brandenburg, 02.02.2012, 2 N 84.09 (Beck-Online, Erişim Tarihi: 28.04.2024).

²⁰ **KURU/ARSLAN/YILMAZ**, s. 730.

²¹ **UMAR**, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014, s. 872.

²² D. 13. D, 28.01.2021, E. 2018/87, K. 2021/351 (Lexpera, Erişim Tarihi: 12.03.2024).

²³ Benzer şekilde HMK gerekçesinde “*maddî anlamda kesin hükmün menfi etkisinden maksat, karara konu kılınan uyuşmazlığın yeni bir davanın konusunu oluşturmaması; oluşturmuşsa böyle bir davanın dinlenmeyip usulden reddedilmesidir*” ifadesi ile olumsuz ve olumlu etkinin farkları açıklanmıştır, <https://www.tbmm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.02.2024).

²⁴ **AKYILMAZ**, Bahtiyar/**SEZGİNER**, Murat/**KAYA**, Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, 9. Baskı, Ankara 2023, s. 713.

kesin deliller iken diğeri, delil takdirinin serbestçe yapılabildiği, bağlayıcılığı olmayan takdiri deliller olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵.

Medeni usul hukukunun bu özelliği karşısında, İYUK'da takdiri ve kesin delil şeklinde bir ayırım yapılmamasından kaynaklı olarak doktrinde idari yargılama alanında kesin delillerin var olmadığı görüşünü kabul edenlerin yanında²⁶, kesin delillerin uygulama alanı bulabildiğini kabul edenler de yer almaktadır²⁷. Söz konusu düzenleme yoksunluğu idari yargılama hukukunda delil serbestisinin uygulandığını göstermektedir. Zira aksi durumda hangi vakıaların hangi deliller ile ispat edilebileceği ve bağlayıcı deliller gibi unsurlar tıpkı HMK'da olduğu gibi İYUK'ta da yer almalıdır.

Takdiri delil sisteminin bir sonucu olarak idari yargılama hukukunda hakim, delilin uyuşmazlığın çözümü ve gerçeğe ulaşmayı sağlama gücü doğrultusunda kendi kanaati ile değerlendirme yapabilecektir. Takdiri delil sisteminde deliller arasında bir üstünlük derecesi bulunmamaktadır²⁸. Şunu hemen belirtmek isteriz ki, doktrinde takdiri delil sistemi veyahut delil serbestisi ilkesi, çoğunlukla resen araştırma ilkesinin kesin bir sonucu olarak gösterilmektedir²⁹. Konunun açıklığa kavuşturulması açısından resen araştırma ilkesi üzerinde durmak faydalı görülmektedir.

İYUK madde 20/1'de "*Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler*" ifadesi ile düzenleme altına alınan ilke, resen araştırma ilkesidir. Maddede belirtildiği üzere aslında ilke hakim tarafından iradesine bağlı kalmadan, kendiliğinden gerçeğe ulaşması için çaba

²⁵ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Ankara 2023, s. 333; KAPLAN, s. 495.

²⁶ ONAR, Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, C. 3, 3. Baskı, İstanbul 1966, s. 1980.

²⁷ TAN, Turgut/GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, İdare Hukuku, C. 2, 8. Baskı, Ankara 2016, s. 1084.

²⁸ TÜRKOĞLU ÜSTÜN, Kamile, İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler, Ankara 2019, s. 167.

²⁹ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 936; ÇAĞLAYAN, Yargı, s. 333; ÖZMUMCU, Seda, "Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2016, s. 151.

gösterebilmesi anlamına gelmektedir. Resen araştırma ilkesinin karşısında ise taraflarca hazırlanma³⁰ veyahut tasarruf ilkesi yer almaktadır. Belirtilen ilke, davaya ve savunmaya ilişkin olay ve delillerin mahkemeye taraflarca sunulması ve hakimin tarafların sunduğu delil ve olaylar üzerinden inceleme yaparak karar vermesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla belirtilen ilkelerin esas ortaya çıkış sebebi, kanaatimizce uyumsuzluk tarafları arasındaki eşitlik meselesinden kaynaklanmaktadır. Taraflar eşit konumda ise taraflarca hazırlanma ilkesinin uygulanması önünde bir engel bulunmamaktadır. Ancak özellikle idari yargılama hukuku veya ceza yargılaması hukuku gibi bir tarafın üstün olduğu durumlarda taraflara delilleri sunma zorunluluğu getirilirse, üstün konumdaki tarafta bulunan belgelere ulaşılma imkanı ortadan kalkabilecektir. Bu sebeple İYUK madde 20/1'de yer alan resen araştırma ilkesinden yola çıkarak hakimin hiçbir delil ile bağlı olmaması, kesin delil kurumunun uygulanmaması gibi bir sonuca kati bir biçimde ulaşmak çok mümkün değildir. Bu düzenlemenin amacı, mahkemenin tarafların sunduğu delillerle bağlı kalarak yaptığı incelemenin idarenin denetlenmesinde³¹ ve hatta duruma göre gerçeği ortaya çıkarmakta yetersiz kalabilmesidir. Oysaki delil serbestisi, kanunda herhangi bir vakıanın hangi delil ile ispat edileceğine dair hüküm bulunmaması, ispatın her türlü delille sağlanabilmesi halidir³². Kanaatimizce resen araştırma ilkesi, bazı delillerin bağlayıcı olması önünde engel değildir. Taraflarca getirme ilkesindeki bağlayıcılık ile kesin delili birbirine karıştırmamak gerekir. Burada belirtilen bağlayıcılık, hakimin yalnızca tarafların öne sürdüğü delilleri değerlendirebilmesi, kendisinin delil araştırması yapamaması anlamına gelir. Dolayısıyla taraflarca getirilme ilkesi takdiri delilleri doğrudan engelleyemeyeceği gibi, resen araştırma ilkesi de kesin delillerin kati bir şekilde uygulanmadığı bir sistemi gerektirmemektedir. Davaya ilişkin olan malzemeler ister hakim ister taraflar aracılığı ile ortaya konulsun, hakimin delilleri serbestçe değerlendirmesinin önüne geçme-

³⁰ Taraflarca hazırlanma ilkesi, "*bana vakıaları-delilleri ver, ben de sana hakkı vereceğim*" ifadesi ile açıklanmaktadır, **ULUKAPI**, Ömer, "Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hakim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi" Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1-2, Prof. Dr. Süleyman Arslan'a Armağan, 1998, s. 716.

³¹ **AKYILMAZ/SEZGİNER/KAYA**, s. 45.

³² **SUNAY**, Süheyla Şenlen, İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İsbat ve Delil Hususları, İstanbul 1997, s. 57.

yecektir³³. İdari yargı alanındaki kural tüm delillerin takdiri olması yönünde olsa da istisna şekilde bağlayıcı olan kesin delillere Kanun'da yer verilmesi delil serbestisi ilkesinin özüne dokunmak anlamına gelmeyecek ve bu ilkeye aykırılık oluşturmayacaktır³⁴.

2. Kesin Hükümün Delil İçerisindeki Yeri

Kesin delil görüşü kesin hükmün bağlayıcılığını ifade etmek için kullanılmış ve hukuk muhakemeleri kapsamında kesin delillerin uygulama alanı bulabilmesinden kaynaklı olarak tabii bir şekilde ortaya çıkmıştır. Söz konusu görüşümüzü destekleyecek şekilde kesin hükmün delil olduğunu vurgulayanlar, HMK düzenlemelerinin kesin hükmün kesin delil olarak kabul edilmesinin önünü açtığını savunmaktadır³⁵. HMK madde 204/1'e göre, ilamlar sahteliği tespit edilinceye kadar kesin delil sayılmaktadır. Kesin hüküm de ilam içerisinde kabul edilerek kesin delil olarak değerlendirilmektedir. Ancak düzenlemede kanaatimize göre maddi anlamda kesin hükmün niteliğinden değil herhangi bir mahkeme kararının niteliğinden bahsetmektedir. Kesin hükmün bağlayıcılık vasfının ilamların sahteliği tespit edilinceye kadar geçerli olması halinden daha üstün olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Adı geçen madde, ara kararları dahil bir ilamın sahteliği ortaya çıkıncaya kadar kararda yer aldığı şekliyle olduğunu, sahte olarak düzenlenmediğini göstermektedir³⁶. Ancak kesin hüküm, içeriğinde yer alan hususların kanuni olarak doğru kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kesin hükme saygı ilkesi ilamların korunmasından daha üst bir nitelik taşımaktadır.

Kesin hükmün olumlu etkisini kesin delil kavramı ile açıkladığımızda, uygulamada bazı olumsuzlukların meydana gelebileceğini düşünmekteyiz. Kesin deliller bilindiği üzere hakim tarafından doğrudan kabul edilen delillerdir. Ancak kesin delilin karşısında başka bir kesin

³³ ERDÖNMEZ, Güray, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. 1, 15. Baskı, İstanbul 2017, s. 844.

³⁴ Bu konuda delil serbestisinin uygulandığı ceza yargılamasından örnek verilebilecektir. Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 71. maddesinin 1. fıkrasında; grev veya lokavtın kanun dışı olup olmadığının tespiti halinde söz konusu kararın ceza davaları için kesin delil teşkil edeceği düzenleme altına alınmıştır.

³⁵ KALE, Serdar/KESER Salih, "Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 21, S. 2, 2015, s. 712.

³⁶ BELGİN GÜNEŞ, s. 155.

delil olması durumunda kesin hükümün sirayeti tam olarak açıklanamayacaktır. Zira kesin delillerin aksi de başka kesin deliller ile ispat edilebilecektir. Kaldı ki kesin hükümün kesin delil niteliğini vurgulayan görüşe göre de, kesin hükümün aksinin başka bir delil ile belirlenmemesi gerekmektedir³⁷. HMK 204/1 düzenlemesinin kesin hüküm kapsadığı düşüncesinden yola çıkılsa dahi kavram karmaşası devam edebilecektir. Zira madde düzenlemesi sahteliğin ortaya çıkarılması ile ilamın ortadan kalabileceğini belirtmektedir. Oysa kesin hükümle tespit edilen hususların aksinin ispatı, yargılamanın yenilenmesi ile hükümün ortadan kaldırılması gibi olağanüstü durumların ortaya çıkması ile mümkün olabilecektir. Bir başka deyişle, kesin hüküm etkisiz hale getirilmeden içeriğinde yer alan tespitlerin ortadan kalkması mümkün değildir.

Benzer şekilde kesin delil niteliği her yargılamanın niteliğine uygun bir ifade de sayılamayacaktır. Her ne kadar delil serbestisinin kabul edildiği yargılamalarda kesin delilin mutlak bir şekilde olmayacağı görüşüne katılmasak da bunun kanunlarda şartları ayrıca ve detaylı olarak düzenlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu durum da, kesin hükümün kesin delil olmadığını gösterebilecek niteliktedir. Belirtmek gerekir ki; delil vasfına dayanak gösterilen HMK düzenlemesinde dahi kesin hüküm deliller kısmında düzenleme altına alınmamıştır³⁸. Tüm bu sebeplerle kesin hükümün olumlu sonucunun kesin delil olarak değerlendirilmesi kanaatimizce uygun değildir. Kesin hükme saygı ilkesinin tereddütsüz uygulanabilmesi için olumlu etkiyi tüm yargılamaların niteliğine uygun bir kavram ile açıklamak gerekmektedir.

B. Kesin Hükümün Karine Niteliği

Varsayım anlamına gelen karine, varlığı bilinmeyen bir olgu hakkında sonuç çıkarma konusunda yol gösterebilecek belirti olarak ifade edilebilecektir³⁹. Kesin hükümün bağlayıcılığı konusunu kesin delil değil, kesin karine kapsamında değerlendiren görüşler bulunmaktadır⁴⁰. Söz konusu görüş savunucuları, özellikle delil serbestisinin hakim olduğu yargılamalarda kesin delil kavramının doğurabileceği olumsuzluklardan yola çıkmaktadırlar. Daha önce ifade ettiğimiz üzere ceza muhake-

³⁷ İYİLİKLİ, s. 495.

³⁸ Hüküm başlığı altında Kanun'un 5. Kısmında düzenleme altına alınmıştır.

³⁹ KARAKAŞ, Fatma Tülay, "Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 3, 2013, s. 731.

⁴⁰ TOSUN, s. 290; ÖNEN, Ergun, Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1979, s. 330.

mesi hukukunda ve idari yargılama hukukunda takdiri delil sistemi benimsenmiştir. Aslında bu sebeple bağlayıcılık tam olarak delil kavramı ile açıklanamamakta ve delil kesin hüküm gücünü izah etmekte yetersiz kalmaktadır⁴¹. İzah edilen gerekçe sebebiyle kanaatimizce kesin hükmün kesin delil niteliğinden ayrı bir bağlayıcılığı bulunmakta ve bu bağlayıcılık, ancak aksinin ispat edilmesi zor ve istisnai koşullara bağlanmış bir kavramla açıklanabilmektedir. Yalnızca böyle bir durumda kamu düzeni tarafından koruma altına alınan bir kesin hükümden bahsetmek mümkün olabilecek ve uygulamada birlik sağlanabilecektir.

Savunulan görüşle aynı yönde olarak kesin hükmün olumlu etkisinin karine kurumuna yaklaştığını düşünmekteyiz. Zira kesin hüküm ile tespit edilmiş bir husus başka bir uyuşmazlıkta ön sorun olarak karşımıza çıktığında eski kesinleşmiş mahkeme kararı bağlayıcılık kazancak ve bunun üzerinden bir sonuç değerlendirmesi yapılacaktır. Dolayısıyla kesin hükme konu olan objektif durum diğer mahkeme tarafından değerlendirilemeyecektir⁴².

Doktrinde kesin hükmün karine niteliğine sahip olması yönünde bir diğer farklı görüş ise, kesin hükmün unsurları olan taraf, konu ve sebep birliği olmaması ve hatta konu ve sebep birliği olup taraflarda farklılık olması halinde fiili karinenin ortaya çıkacağına yöneliktir⁴³. Ancak kesin hükmün bağlayıcılık etkisi tekrar yargılama yasağına dair tüm şartların bir araya gelmediği durumlarda meydana geleceği için, taraf birliği veya konu birliği olmayan durumlarda kesin hükmün bağlayıcılığı ortaya çıkacak ve ilk yargılamada karara konu olmuş maddi olgular sonraki yargılamada kural olarak geçerli kabul edilecektir. Söz konusu durumu fiili karineye bağlamak, kesin hükmün bağlayıcılık etkisini zayıflatacak niteliktedir. Zira fiili karineler tecrübe kurallarına dayanmakta ve aksi diğer deliller ile ispat edilebilmektedir.

İdari yargılama hukukunda da kesin hükmü aksi ispat edilemeyen karine olarak kabul edenler bulunmaktadır⁴⁴. KUNTER ise, aksi ispat edilemeyecek hiçbir kanuni karine olmadığını ancak karinenin çürütül-

⁴¹ BELGİN GÜNEŞ, s. 153.

⁴² Örneğin; haksız fiil tespiti mahkeme aracılığı ile yapılmış ise, tazminata ilişkin davada mahkeme kesin hükme konu olan haksız fiilin var olup olmadığını araştıramayacaktır.

⁴³ İYİLİKLİ, s. 495; SELÇUK, s. 943.

⁴⁴ CİN KARAGÖZ, Emine, İdare Hukukunda Karine ve Varsayım, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s. 81.

mesinin şartlara bağlanabileceğini vurgulamaktadır⁴⁵. Kesin hükümün aksinin ortaya konulması ancak yargılamanın yenilenmesi yolu gibi olağanüstü durumlarda olabilecektir. Dolayısıyla kesin hüküm aslında kesin karine olarak kendisini göstermektedir. Başka bir ifade ile karinenin temeli olan kesin hüküm ortadan kaldırılmadığı sürece hükümde yer alan objektif hususların aksinin ispatlanması mümkün olamayacaktır.

Yargıtay ise bir kararında, kişi hakkında verilen ilamın üçüncü kişiler için yalnızca zayıf bir karine olabileceğini ifade etmiştir⁴⁶. Söz konusu durumdan çıkarılan sonuca göre doktrinde kesin hükümlerin üçüncü kişileri bağlamasının mümkün olmayacağı ancak bunun aksi ispat edilebilecek bir kanaat uyandıracığı düşünülmektedir. Ancak maddi vakıa tespitinde bulunan bir kesin hükümün kural olarak bağlayıcı olmadığını söylemek, kesin hüküm ilkesini zedeleyebilecektir. Bu sebeple, yargılama birliği ilkesini zedelememek adına verilen kesin hükümlerin kural olarak karine teşkil ettiğini, aksi ortaya konulmadıkça bağlayıcılığın asıl olduğunu ifade etmek uygun olacaktır⁴⁷. Bağlayıcılığı yalnızca dava ayniyetinde kabul etmek olumsuz etkinin alanına müdahale doğuracak, tarafların ayrılması durumunda olumlu etkinin sirayetinin her olayda farklı olarak değerlendirilmesine sebebiyet verebilecektir. Bunun yerine kesin hükme bağlanmış objektif maddi vakıanın, söz konusu maddi vakıayı çözümlenmeyi gerektiren uyuşmazlıklarda bağlayıcı olarak dikkate alınması gerektiğini ifade etmek kesin hükümün değiştiremeyeceğini vurgulamak için yeterli olacaktır.

Belirtilen sebeplerle kesin hükümün üçüncü kişiler hakkında sonuç doğurmayacağı fikrine katılmamaktayız. Kesin hükümün hukukun temel ilkelerinden, yargı birliği ve otoritesinden kaynaklı kendisine has özellikleri bulunan bir kesin karine olduğunu düşünmekteyiz. Şunu da ifade etmek gerekir ki, olumlu etki kapsamında bağlayıcılık kanuni gerçeklikten gelmektedir. Aslında mahkeme kararı ile daha önce kesin olarak tespit edilmiş bir husus doğrudan besbelli bir değer taşımaktadır ve bunun tekrar ispat edilebilmesi, değerlendirilmesi mümkün olamayacağı gibi aksi de dayanak ortadan kalkmadan ispat edilemeyecektir. Tekrar

⁴⁵ KUNTER, Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1981, s. 478.

⁴⁶ Y. HGK, 03.04.1963, 5/6: AKCAN, Recep, "Yargıtay Kararlarındaki "Güçlü Delil" Kavramının Hukuki Niteliği", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1-2, 2004, s. 15.

⁴⁷ Benzer görüş için bkz. TOSUN, s. 290.

ispatın önündeki engel, ancak belli olmayan durumların ispat konusu olabilmesinden kaynaklıdır⁴⁸. Oysa daha önce çözülmüş bir maddi olgu zaten bilinmezlikten kurtulmuştur.

IV. BAĞLAYICILIĞIN HÜKÜM FIKRASI VE GEREKÇELERİ KAPSAMASI

Konuya ilişkin bir diğer önemli husus ise, bağlayıcılığın hükmün hangi kısmını kapsadığını belirlemek ile ilgilidir. Kesin hükmün yalnızca hüküm kısmını kapsaması ve ancak hüküm fıkrası için geçerli olması doktrinde savunulan bir görüş olarak kendisini göstermektedir⁴⁹. Kesin hükmün kapsamını yalnızca hüküm fıkrası ile sınırlı tuttuğumuzda idari yargı mercileri tarafından verilen kararların bağlayıcılığının bir işlemin iptal edilmesi veya edilmemesi, tazminat verilmesi gibi konuların dışına çıkmayacağını kabul etmek gerekecektir. Zira hüküm fıkrası, istem sonuçlarının reddi veya kabulünü kapsayan mahkemenin son sözünü ifade ettiği kısım olarak kendisini göstermektedir⁵⁰.

Yargı mercileri ise kesin hükmün, hüküm fıkrası yanında gerekçeyi de kapsayabileceği yönünde görüş bildirmektedir⁵¹. Genel olarak doktrinde gerekçe sıkı sıkıya hüküm fıkrasına bağlı ise, kesin hükümden ayrılmaması gerektiği ifade edilmektedir⁵². Kanaatimize göre, idari yargı davalarında kesin hükmün gerekçe kısmına da sirayet etmesi gerekmektedir. Zira mahkeme, gerekçede iptal davalarında işlemin tüm detayları ile değerlendirmesini yaparak hukuka uygun veya aykırı olduğu sonucuna ulaşacak ve benzer şekilde tam yargı davalarında idarenin sorumluluğunu nitelendirecektir. Bu sebeple maddi vakianın tespitinin yapılması ve hükmün gerekçesine konu olması diğer mahkemeleri bağlayıcı sonuçlar doğurabilecektir⁵³. Dolayısıyla gerekçede yer alan değerlendirmelerden bağımsız bir şekilde hüküm kurulması mümkün değildir.

⁴⁸ KUNTER, s. 468.

⁴⁹ TELLİ, S. Tekin, "İdari Yargıda Kesin Hüküm", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler III, 1980, s. 124.

⁵⁰ SELÇUK, s. 951.

⁵¹ D. 6. D, 07.02.2022, E. 2018/6845, K. 2022/1117; D. 5. D, 06.11.2002, E. 1999/2310, K. 2002/4242; D. 12. D, 13.06.2017, E. 2016/5520, K. 2017/3138; D. 4. D, 16.12.2022, E. 2022/3075, K. 2022/8013 (Lexpera, Erişim Tarihi: 22.05.2024).

⁵² KURU/ARSLAN/YILMAZ, s. 724.

⁵³ D. İDDK, 13.04.2023, E. 2023/11, K. 2023/23 (Lexpera, Erişim Tarihi: 19.05.2024).

V. FARKLI MAHKEME KARARLARININ BİRBİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kesin hükümün hukuki niteliğinin kesin kanuni hakikat karinesi içerisinde değerlendirilmesi görüşüne sahip olduğumuzu belirttikten sonra kesin hükümlerin birbirleri üzerindeki etkisini farklı mahkeme kararları açısından değerlendirmek önemli görülmektedir. Kesin hüküm aynı yargı alanı içinde veyahut farklı yargı kolları tarafından verildiğinde bağlayıcılığın ne şekilde olacağı konusunda doktrinde bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, farklı yargı kolunda yer alan mahkemelerin verdikleri kararların birbirlerinden bağımsız olduğu ve kural olarak birbirlerine etki etmemesi gerektiği çoğunlukla savunulan görüş olarak kendisini göstermektedir⁵⁴. Yargı alanlarının değişmesi ile birlikte usulün farklılık göstermesi başta olmak üzere, delillerin farklı şekilde değerlendirilmesi veyahut yargılamanın amacının maddi gerçeğe ulaşmak olması gibi haller bu görüşe dayanak oluşturmaktadır⁵⁵. Ancak kanaatimizce hukuk yargılamasının veyahut başka bir yargılama kolunun maddi gerçeğe ulaşma amacının olmadığını söylemek çok doğru bir ifade değildir. Her muhakemenin amacı maddi gerçeğe ulaşmak olup sadece ulaşmak için uygulanan yöntem farklılık arz etmektedir⁵⁶. İster aynı alanda olsun ister farklı alanlarda, objektif olarak maddi bir tespit yapılan esasa ilişkin kesin kararların konuyla ilişkili başka bir mahkeme kararında göz ardı edilmesi mümkün olmamalıdır⁵⁷. Bu sebeple yargılama alanına bakılmaksızın, daha önce kesin hükme bağlanmış bir hususun aynı konuyu ön sorun olarak değerlendirme zorunluluğu olan bir başka davada bağlayıcı olarak kabul edilmesi, maddi gerçeğe ulaşmak önünde bir engel değildir. Zira daha önce verilmiş kesin hükümle söz konusu vakıa, kanuni hakikat vasfını zaten elde etmiştir.

⁵⁴ **ATALI**, Murat, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. 3, 15. Baskı, Ankara 2017, s. 2074; **TANER**, Tahir, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1950, s. 104.

⁵⁵ Görüş ayrıntıları için bkz. **KURU/ARSLAN/YILMAZ**, s. 729; **YURTCAN**, s. 588.

⁵⁶ **GÖKPINAR**, Mahmut, "Ceza Muhakemesinin Amaçlarından Biri Olarak Maddi Gerçeğe Ulaşmak "Maddi gerçeğe ulaşmak mı? Hükmi bir gerçeklik tesis etmek mi?", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 2, 2023, s. 968; **ARAS**, Bahattin, "Sahtecilik İddiası Bakımından Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 124, 2016, s. 359.

⁵⁷ İlk davada kişi hakkında mülkiyet hakkı tespit edilmiş ise, sonraki iade davasında mülkiyet tespiti kararı bağlayıcı hale gelecektir; **GLAUSSNER**, Irmgard, Zivilprozessrecht, 4. Baskı, Heidelberg 2018, s. 140.

Başka bir ifade ile yargısal olarak geçerliliği kabul edilmiştir. Bu durumda mahkeme tarafından kesin hükme konu edilmiş bir olgunun başka bir mahkeme tarafından yok sayılıp baştan araştırılması hem kesin hükme saygı ilkesinin ihlal edilmesine hem de başta hukuki istikrar olmak üzere, kamu düzeni, usul ekonomisi gibi ilkelere aykırılığa sebebiyet verebilecektir.

İdari yargı alanında bir işlemin iptal edilerek hukuk düzeninden silinmesi halinin başka bir yargı alanında bağlayıcı olmadığını ifade etmek mümkün olamayacağı gibi, bir senedin sahte olduğunun hukuk mahkemesi aracılığı ile tespit edilmesinin de başka mahkemeler için bağlayıcı olmadığını söylemek kabul edilemeyecektir. Aksi durum, aynı konunun sürekli uyuşmazlık haline getirilip maddi gerçeğin tekrar tekrar ve hatta birbiri ile çelişkili şekilde tespit edilebilmesine sebebiyet verecektir. Dolayısıyla bir kararda belirlenmiş hukuki gerçekler, başka bir uyuşmazlığın içeriğini etkilemekte ise bağlayıcılık beraberinde gelmektedir⁵⁸.

A. İdari Yargı Mercileri Tarafından Verilen Kararların Bağlayıcılığı

İdari yargı mercileri tarafından verilmiş kesin kararlar, idari bir işlem iptal edildiğinde söz konusu kararın diğer yargı mercilerini bağlamayacağını ifade etmek mümkün değildir. Aksi durumda aynı idari işlem bir yargı yeri tarafından hukuka uygun, başka bir yargı yeri tarafından sakat kabul edilebilecektir. Böyle bir durumda ise mahkeme kararlarının uygulanması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle idari yargı alanında verilen kararların da kesin hüküm olarak karine niteliğine sahip olabileceği kabul edilmelidir. Önem teşkil eden asıl kısım ne tür kararların bağlayıcı olduğunun belirlenmesidir. Konuyu iptal ve tam yargı davaları için ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

İdari yargı alanında kesin hükmün kapsamlı bir şekilde bağlayıcılığı daha çok iptal davalarında karşımıza çıkabilecek bir durumdur. Bir işlemin iptaline yönelik dava açılması ve işlemin yargı yeri tarafından kesin hükümle iptal edilmesi halinde bağlayıcı ve kesin bir kararın ortaya çıktığından şüphe etmemek gerekir. Örneğin, iki farklı kişinin hem imar planına hem de buna bağlı olarak ruhsat verilmemesi işlemine karşı dava açması halinde bu davalardan öncelikle görülenin diğer dava

⁵⁸ SAENGER, Ingo, Zivilprozessordnung, 10. Baskı, Baden-Baden 2023, § 322, parag. 12-16.

açısından da bağlayıcı olacağı tartışmasızdır⁵⁹. Konuya ilişkin bir Danıştay kararında; “daha önce verilen iptal kararı, işlemle ilişkisi bulunan kişilerin, aynı işlemin iptali istemiyle açacakları davalarda kesin hüküm etkisini göstermektedir”⁶⁰ ifadesine yer vermiştir. Kararda yer alan kesin hüküm ifadesi değerlendirildiğinde, kesin hükümün olumlu sonucu olan bağlayıcılıktan bahsedildiği fark edilmektedir. Olumsuz etkinin doğmamasının sebebi ise tarafların farklı olması dolayısıyla davanın aynı olmamasıdır⁶¹. Bilindiği üzere iptal kararları objektif etkiler doğurmakta ve herkesi ilgilendirmektedir. Bu sebeple bir kişinin düzenleyici işleme karşı açtığı iptal davasında verilen iptal kararının herkes için sonuç doğuracağı kuşkusuz olup, başka bir kişinin aynı işlem için dava açmasına gerek olmayacaktır. İptal kararının verildiği davanın tarafları dışında üçüncü bir kişinin tekrar dava açması durumunda veyahut uygulamada sıklıkla karşımıza çıkabilecek bir dava görülürken diğerinin sonuçlanması durumunda kesin hükümün olumsuz sonucundan ziyade olumlu etkisi sebebiyle davada karar vermeye yer olmadığına dair karar verilecektir⁶². Dolayısıyla bir iptal kararı ile birlikte söz konusu işlemin hukuka aykırı olduğuna ve hukuk düzeninden silinmesine karar verildiği için, bu işlemi uyuşmazlık konusu edinen veyahut uyuşmazlığın çözümünde işlemin ön sorun olduğu davalarda ilk verilen kesin hüküm bağlayıcı nitelikte olacaktır.

Bahsi geçen durumdan çıkarılacak başka bir sonuç ise birel işlemlerin iptali kararlarının da kesin hüküm bakımından bağlayıcı olabilmesidir. Zira taraf, sebep ve konu birliğinden yalnız birisinin sağlanmadığı durumlarda verilen iptal kararları farklı bir iptal davasında olduğu gibi tam yargı davasında da bağlayıcılık etkisi gösterebilecektir⁶³. İdari işleme yönelik iptal davası sonucunda tam yargı davası açılması halinde mahkeme, iptal edilen işlemin hukuka uygun olup olmadığını tekrar

⁵⁹ YASİN, Melikşah, İdari Yargılama Usulünde İspat, İstanbul 2015, s. 153.

⁶⁰ D. 8. D, 08.10.2015, E. 2014/11377, K. 2015/8278 (Lexpera, Erişim Tarihi: 12.03.2024).

⁶¹ D. 13. D, 28.01.2021, E. 2018/87, K. 2021/351; Kesin hüküm sonuçları için ayrıca bkz. D. 13. D, 14.02.2022, E. 2021/5040, K. 2022/403; D. 13. D, 04.11.2019, E. 2013/1467, K. 2019/3413 (Lexpera, Erişim Tarihi: 12.03.2024).

⁶² D. 12. D, 19.12.1973, E. 1973/1830, K. 1973/3381 (DD, Sayı: 14-15, s. 554); D. DDK, 25.06.1961, E. 1960/57, K. 1965/582 (DKD, Sayı: 95-96, s. 142).

⁶³ ÇAĞLAYAN, Yargı, s. 384.

değerlendiremeyecektir⁶⁴. Bu konudaki kesin hükümle birlikte işlemin hukuka aykırılığı konusunda kesin bir karine ortaya konulmaktadır.

İptal davalarındaki gibi tam yargı davalarında da kimi durumlarda kesin hükme konu olan maddi değerlendirmenin başka bir mahkeme için de bağlayıcılık teşkil edebileceğini kabul etmek gerekir. Birkaç kişinin idarenin aynı eyleminden dolayı zarara uğradığı varsayımında herhangi birisinin davası için verilmiş idarenin kusur türünü belirleyen karar diğer kişiler için de karine niteliğinde olacaktır. Örneğin, belediyenin yaptığı bir çalışma sonrası yolun çökmesi halinde bu eylemden zarar gören bir kişinin açtığı davada hizmet kusurunun tespit edilmesi, aynı konuda belediyeye açılan davada karine niteliğini taşıyacaktır⁶⁵.

İdari yargı makamları tarafından verilen kararlar yalnızca diğer idari mercileri bağlamamaktadır. Aynı şekilde verilen kararların adli yargı alanında da kesin hüküm olarak sonuç doğurması mümkündür⁶⁶. Örneğin bir düzenleyici işlemin mahkeme tarafından iptal edilmesi halinde buna dayanılarak adli yargıda açılacak bir davada karar bağlayıcı olarak kabul edilecektir⁶⁷. Aksinin kabul edilmesi yürürlükte olmayan bir işlemin adli yargı mahkemeleri tarafından yürürlükte olduğu sonucuna ulaşılmasına sebep olabileceğinden gerçeklik olgusuna ters düşmektedir. Konuya ilişkin bir Yargıtay kararında ise; vergi mahkemesi tarafından verilecek kararın dava dosyası ile ilişkili olduğu, aynı hukuki ilişkiden doğduğu, bekletici sorun yapılarak mahkeme tarafından verilecek kararın kesinleşmesinin beklenmesi gerektiği belirtilmiştir⁶⁸. Bu karardan da anlaşılacağı üzere aynı hukuki ilişkiye dayanan idari yargı ve adli yargı davalarının birbirinden tamamen bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira başlangıçta mahkeme bekletici sorun kararı vererek, bir bakıma verilecek karar ile bağlı olduğunu baştan kabul

⁶⁴ YASİN, s. 154.

⁶⁵ Benzer görüş için bkz. YASİN, s. 156, Ancak yazar kesin hükmün bağlayıcılığını görüşümüz aksine kesin delil olarak değerlendirmektedir.

⁶⁶ Y. 13. HD, 10.12.2001, E. 2001/8829, K. 2001/11575 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁶⁷ “Danıştay Dava Daireleri Kurulu’nun bu kararında açıkça ve sarih olarak Tüzüğü’nün 49 ‘uncu maddesi iptal edilmiştir. Hal böyle olunca 1. fıkrasının dışındaki fıkraların hayatıyetlerini koruduğundan sözetmeye bu kesin yargı kararı karşısında olanak yoktur”, Y. HGK, 05.12.1979, E. 1978/325, K. 1979/1439 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁶⁸ Y. 15. HD, 24.04.2018, E. 2018/44, K. 2018/1700 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

etmektedir⁶⁹. Benzer şekilde kamulaştırmanın bedel tespitine yönelik davalarda bağlayıcılık gündeme gelebilecektir. İdari yargıda açılmış kamulaştırmanın iptali davasında verilen kararlar söz konusu dava için bağlayıcı niteliktedir⁷⁰.

Bir yerel mahkeme kararında yer alan olayda ise davacı, Rekabet Kurulu kararına konu olan kartel sebebiyle yüksek faizden dolayı oluşan zararın giderilmesi için dava açmıştır. Asliye ticaret mahkemesi ise olayda, Rekabet Kurulu kararının iptaline yönelik açılan davada verilen iptal kararının, bu davada bağlayıcı olduğuna ve davacının dayanağını oluşturan rekabet ihlallerinin karar ile birlikte gerçekleşmediği ortaya konulduğu için davanın reddine karar vermiştir⁷¹. Görüldüğü üzere davada taraflar ortak ancak dava konuları tamamen birbirinden farklıdır. Hatta davalar farklı yargı kollarında görülmektedir. Buna rağmen, verilen iptal kararının bağlayıcı olduğu ticaret mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. Bunun nedeni ise iptal kararı verilirken gerekçe içerisinde Rekabet Kurulunun eksik incelemeye dayandığına yönelik tespitlerin yer alması ve bunun sonucunda para cezasının hukuka aykırılığının belirlenmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu olayda olduğu gibi, maddi vakıya ilişkin tespit hükümleri, mahkemeler tarafından kesin karine olarak kabul edilmelidir⁷².

İdare mahkemeleri tarafından verilen kesin hükümlerin hukuk mahkemelerinde olduğu gibi ceza mahkemeleri için de bağlayıcı olması mümkündür. Örneğin idare mahkemesi tarafından bir kişinin ruhsata aykırı yapı yaptığı ortaya konulmuş ise, ruhsata aykırı bina yapmak konusunda ceza mahkemesinde açılan bir davada artık kişinin yapısının ruhsata uygun olup olmadığı değerlendirilemeyecektir⁷³.

⁶⁹ AKKAŞ, Ahmet Hulusi, Ceza Muhakemesi Bağlamında Yargı Mercileri Kararlarının Birbirleri Üzerindeki Etkisi, Ankara 2016, s. 203; TANER, s. 105; KURU, Baki, Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2016, s. 778.

⁷⁰ Bursa BAM, 8. HD, 04.02.2019, E. 2018/1270, K. 2019/116; Samsun BAM, 6. HD, 09.06.2017, E. 2017/1229, K. 2017/1243 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁷¹ Kayseri 2. ATM, 11.01.2024, E. 2016/1026, K. 2024/17, (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁷² Benzer şekilde, uyuşmazlık konusu taşınmazın orman olarak kesin hükümle nitelendirilmesinde hukuk mahkemesinin idare mahkemesi kararı ile bağlı olmaması mümkün değildir. Aksi durum taşınmazın niteliğinin her mahkeme tarafından farklı nitelendirilmesine sebebiyet verebilecektir, YILDIRIM, s. 223.

⁷³ AKKAŞ, s. 80.

Bu konuda ifade etmek istediğimiz bir diğer husus, iptal veya tam yargı davalarının esastan kabul edilmesinin yanında reddedilmesinin de kimi durumlarda kesin hükmün olumlu sonucunu ortaya koyabileceğidir. Bağlayıcılık niteliği davanın kabul edilmesine veya reddedilmesine değil, hükümde yer alan konuların maddi bir vakıanın tespitine yönelik olmasına bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla taraflarda veya konularda farklılık olan hallerde dahi esastan ret kararının içeriğinde bulunan olaya ilişkin tespitlerin bağlayıcı kabul edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Danıştay, çoğunlukla kararlarında iptal davasının esastan reddedilmesinin kesin hüküm oluşturmayacağını ifade etmekte, bu durumda yeni sebepler ile birlikte dava açılabilirliğini, bağlayıcılığın yalnız taraflar için geçerli olduğunu ve üçüncü kişilere sirayet etmeyeceğini belirtmektedir⁷⁴. Ancak bu durum kesin hükmün olumsuz etkisinin ortaya çıkmayacağını, tekrar dava açma yasağının söz konusu olmayacağını ifade etmektedir⁷⁵. Belirtmek gerekir ki kişilerin dava açabilmesinde bir engel yoktur. Ancak mahkeme eski kesin hüküm ile tespit edilmiş hususları göz ardı etmemelidir. Bu sebeple sonraki davada kesin hükümle hukuka uygun kabul edilmiş bir işlemin olumlu etki kapsamında bağlayıcı kabul edilmesi gerekmektedir. Kanaatimizce kesin hükmün olumlu etkisi kapsamındaki bağlayıcılık kuralı, hükme konu olan durumun dikkate alınmaması ise istisna olarak kendisini göstermektedir.

B. Ceza Mahkemeleri Tarafından Verilen Kararların Bağlayıcılığı

Ceza mahkemeleri tarafından verilen kararların idari yargı alanında kesin hüküm teşkil etmesi özellikle disiplin cezaları kapsamında karşımıza çıkabilmektedir. Devlet memurlarına ilişkin bir düzenleme olarak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesinde yer alan hükme göre; *"disiplin kovuşturmasının yapılmış olması, filin genel hükümler kapsamına girmesi halinde, sanık hakkında ayrıca ceza kovuşturması açılmasına engel teşkil etmez"*. Bu düzenlemeden yola çıkıldığında disiplin kovuşturması ile ceza kovuşturmalarının bağımsız olduğu sonucuna varılmakta ve disiplin soruşturması ve ceza soruşturması birbirinden ayrı

⁷⁴ Aksi görüş için bkz. D. İDDK, 13.04.2023, E. 2023/11, K. 2023/23 (Lexpera: 12.06.2024).

⁷⁵ Bu durumda dahi idari yargılama hukukunda yer alan resen araştırma ilkesinin bir gereği olarak hakimın tüm sebeplere yönelik değerlendirme yaptığı kabul edilerek eleştiri gündeme gelebilecektir, KAPLAN, s. 261.

yürütülmektedir⁷⁶. Bu nedenle kural olarak cezai soruşturma kapsamında verilmiş bir karar, disiplin cezasına ilişkin süreci doğrudan etkilemeyecektir. Ancak her iki kovuşturmanın bağımsız yürütülmesinden yola çıkılarak, birbirleri üzerinde hiç etkileri olmayacağını söylemek mümkün değildir.

Söz konusu düzenleme örneğin, bir memur hakkında rüşvet suçundan dolayı ceza soruşturması veya kovuşturması yapılmasının disiplin soruşturmasına başlanılmasına veya ceza verilmesine engel teşkil etmemesini sağlamaktadır⁷⁷. Ancak ceza mahkemesi tarafından verilmiş bir beraat kararının disiplin soruşturma ve kovuşturmasına etkisi olmayacak mıdır veyahut verilen karar idare mahkemesini hiç etkilemeyecek midir? Söz konusu sorunun cevabı ise kesin hükümün bağlayıcı niteliğinde saklıdır.

Danıştay, konuya ilişkin bir kararında kamu görevlisi hakkında ceza mahkemesi tarafından suçun unsurlarının oluşmaması veyahut kişi tarafından işlenmediğinin sabit olmasına bağlı olarak beraat kararı verilmişse, kararın bağlayıcı olacağını ve ceza mahkemesi tarafından verilen bazı kararların idare mahkemeleri üzerinde etkileri olduğunu ifade etmiştir⁷⁸. Bu karardan yola çıkıldığında asıl amaç, bir kişinin işlemediği bir suçtan dolayı, salt kişinin eylemi yaptığı gerekçesi ile disiplin cezası verilmesinin önüne geçmektir. Böyle bir durumda kişinin o eylemi yapmadığı kesinleşmiş olacaktır. Bu durum, ceza mahkemesi tarafından verilen her beraat kararını kapsamamaktadır. Aslında asıl mevzu, ceza mahkemesinin maddi vakıayı tam olarak tespit edip edemediğine ilişkindir. Bir kişinin eylemi kesinlikle ifa etmediği bir durumda salt bu eyleme dayanarak disiplin cezası verilmesi pek tabiidir ki mümkün olmamalıdır. Zira söz konusu eylem, kişinin ürünü değildir.

Delil yetersizliği gibi sebeplere dayanılarak verilmiş bir ceza mahkemesi kararı, idari yargıda doğrudan bağlayıcı olarak nitelendirileme-

⁷⁶ Alman Federal Disiplin Kanunu'nun 22. maddesinde ise, kişi hakkında suç dolayısıyla kamu davası açılmışsa, disiplin soruşturması başlatılabileceği ve fakat kamu davası karara bağlanıncaya kadar disiplin yargılamasının ertelenmesi gerektiği düzenleme altına alınarak tam bir bağımsızlığın olamayacağı haller düzenlenmiştir.

⁷⁷ OĞURLU, Yücel, "Ceza Mahkemesi Kararının Disiplin Cezalarına Etkisi ve Sorunu "Ne Bis İn İdem" Kuralı", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 2, 2003, s. 112.

⁷⁸ D. 10. D, 26.10.1989, E. 1987/1637, K. 1989/1877 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

yecektir. Böyle bir durumda aslında “beraat kararı tam aklanma niteliği taşımamakta”⁷⁹, buna bağlı olarak da idari yargı alanında mutlak bağlayıcılık kapsamına dahil edilememektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere maddi gerçeğin tam olarak tespit edilememesi durumu, karine niteliğini ortadan kaldırmaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi’nin 2013 tarihli bireysel başvuru kararında bu temel ilkedeki farklı olarak yorumlanabilecek ifadeler bulunmaktadır. Söz konusu kararın ilk kısmında disiplin kovuşturması ve ceza kovuşturmasının bağımsızlığına değinilirken, ilerleyen kısımlarında “delil yetersizliğine dayalı olsa bile kişi hakkında verilen beraat kararına aykırı olarak kişinin suçsuz olmadığı yönünde değerlendirmelerden kaçınılması gerekir”⁸⁰ ifadesine yer verilmiştir. Bu karardan yola çıkıldığında delil yetersizliği nedeniyle beraat kararı verilse dahi ceza mahkemesi kararının disiplin kovuşturmasını etkileyeceği akla gelebilecek olsa da aslında Mahkeme, masumiyet karinesi dolayısıyla disiplin sürecinde ceza mahkemesinin nitelendirmelerine aykırı olarak kişinin suçlu olduğuna dair karar verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak kanaatimizce Mahkeme’nin yalnızca ceza mahkemesinin gerekçesine dayanarak, karar aleyhine disiplin cezası vermesi hali hukuka aykırılık taşımamakta olup, olaydaki eylemlerin disiplin açısından problem oluşturup oluşturmadığına dikkat etmek önem teşkil edecektir. Kararda aslında mahkemelerin yine tespit edilen maddi olgularla bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Asıl mevzu kesin hükme konu olan maddi vakianın bulunup bulunmamasında gizlidir.

Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, yargı kararlarında kişinin suçu işlememesi veyahut suçun unsurlarının oluşmaması halinde verilen beraat kararlarının, kişiye bu eylemi ile alakalı disiplin cezası verilmesinin önüne geçtiği genel kabul görmektedir. Ancak kanaatimizce disiplin ve ceza alanlarının birbirinden ayrılan değerleri koruma altına alması sebebi ile ceza mahkemeleri tarafından verilen suçun unsurlarının oluşmaması hasebiyle verilmiş beraat kararlarının da kural olarak disiplini konu edinen idari davada kati bağlayıcılık teşkil etmemesi gerekmektedir⁸¹. Belirtilen karardaki maddi olgu manevi unsura veyahut hukuka uygunluk nedenlerine yönelik olacak ve disipline mutlak etkisi olamayacaktır. Ancak kişinin suçu kesin olarak işlemediğinin sabit bu-

⁷⁹ D. 10. D, 27.10.1987, E. 1987/2015, K. 1987/1721 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁸⁰ AYM, 07.11.2013, B. No. 2012/998, (Lexpera, Erişim Tarihi: 19.04.2024).

⁸¹ ONAR, s. 1835.

lunduğu beraat kararları bağlayıcı olarak kabul edilmelidir. Aksi durum ceza mahkemesi tarafından tespit edilen maddi vakıaların yok sayılmasına sebep olabilecektir. Ceza ve disiplin kovuşturmaları birbirinden bağımsız yürütülebilecek olsa da, bağlayıcı niteliğe sahip olabilecek ceza mahkemesi kararının bekletici sorun yapılması kesin hükümün niteliğine uygun bir çözüm olacaktır⁸².

Yargıtay; ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemeleri üzerindeki etkilerine değindiği iş akdinin feshine yönelik bir kararında hukuk mahkemelerinin kural olarak beraat kararı ile bağlı olmadığını ancak *“aynı olay nedeniyle ceza yargılamasında hükme dayanak yapılan maddi olgular ile bağlı olduğu gibi, ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararları da bağlayıcıdır”*⁸³ ifadelerine yer vermiştir. Bu karardan da anlaşılacağı üzere, ceza mahkemesi tarafından verilmiş bir kesin hükümde yer alan maddi vakıalar başka bir mahkeme tarafından değerlendirilemeyecek ve bağlayıcılık teşkil edecektir⁸⁴. Esas olarak doğrudan bir karar için bağlayıcı veya değil ifadeleri kullanmaktansa hükme konu olan maddi vakıaları yargısal kesinlik içinde değerlendirmek uygun görülmektedir.

Bu başlık altında kısaca ceza mahkemeleri tarafından hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararının niteliğini değerlendirmenin faydalı olduğunu düşünmekteyiz. Adı geçen karar, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 231. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Madde düzenlemesinden yola çıkıldığında; hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adlî para cezası ise sanık hakkında hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilecek ve kişi hakkında denetimli serbestlik uygulanarak cezası infaz olunmadan ıslah edilecektir⁸⁵. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı, mahkûmiyet kararının verilmesi ancak bu kararın sonuçlarının ertelenmesi olarak nitelendirilebilecektir. Bahsi geçen karar, kesin hükümün olumlu etkisi olan bağlayıcılık açısından değerlendirildiğinde ise; öncelikle kararın kesin hüküm vasfına sa-

⁸² AKYILMAZ/SEZGİNER/KAYA, s. 703.

⁸³ Y. 22. HD, 17.03.2016, E. 2015/1919, K. 2016/8611 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁸⁴ OVG Magdeburg, 21.08.2023, 3 M 56/23; Benzer görüş için bkz. BVerwG, 17.05.2018, 4 C 2. 17 (Beck Online, Erişim Tarihi: 12.02.2024); Kararda, Res judicata’nın anlamı ve amacına göre, önceki yargılamada suçun yasal bir unsuruna göre belirlenen vakıalar, sonraki yargılamada yine bu suç unsuruna göre belirlenecekse, aynı hususun kabul edilmesi gerekir ifadesi yer almaktadır.

⁸⁵ GÜNGÖR, Devrim/OKUYUCU ERGÜN, Güneş, “Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 4, 2016, s. 1954.

hip olmadığı ifade edilmelidir. Dolayısıyla bağlayıcılığa sahip bir karar değildir⁸⁶. Ancak kanaatimizce hükmün açıklanmasının geri bırakılması, içerisinde mahkumiyet kararını da barındırdığı için buna yönelik bir disiplin cezası verilmesi ve idari yargıda davaya konu olması halinde deliller kapsamında değerlendirilebilecek ve suçun işlenmesinin disipline etkisi kapsamında kişiye disiplin cezası verilmesi mümkün olabilecektir.

Ceza mahkemeleri tarafından verilen kararların bağlayıcı olarak nitelendirilmesi, kabahatler alanında da kendisini gösterebilmektedir. Keza eski Maden Kanunu zamanında sulh ceza hakimliği tarafından verilen usulsüz tebliğ dolayısıyla işlemin kaldırılmasına yönelik karar, idare mahkemesi ve Danıştay tarafından ruhsat talebinin reddine ilişkin işleme karşı açılan davada kesin hüküm olarak bağlayıcı kabul edilmiştir⁸⁷. Farklı yargı kollarına ilişkin kararların bağlayıcı olması göz ardı edilecek olursa, davaya konu olan olayda idari yargının tekrar usulsüz tebliğ olup olmadığını değerlendirmesi veyahut bundan bağımsız bir şekilde ruhsat talebinin reddini uygun kabul etmesi gündeme gelebilecek ve bu da hukuk düzenini olumsuz etkileyebilecektir. Ancak ister farklı yargı alanlarında olsun isterse aynı yargı kolu içerisindeki farklı mahkemeler arasında olsun, bir kesin hükümle ortaya konulmuş maddi tespitler başka davayı ilgilendirmekte ise kesin hükmün bağlayıcılığı ortaya çıkacaktır.

Tüm hususlar göz önünde bulundurulduğunda ceza mahkemeleri tarafından kesin hükme konu edilmiş maddi olgular idari mahkemeler açısından da bağlayıcılık teşkil edecektir. Ancak özellikle doktrinde ifade edilen delil yetersizliği, manevi unsurlarının oluşmaması veyahut hukuka uygunluk gibi durumlar sebebiyle verilen beraat kararlarının doğrudan bağlayıcı olmayacağı kabulü⁸⁸ yerine kesin hükme konu edilen maddi tespitlere sonuç bağlamak daha uygun görülmektedir⁸⁹.

⁸⁶ D. 16. D, 12.05.2016, E. 2015/22267, K. 2016/3188; Ankara BİM 12. İDD, 19.12.2017, E. 2017/1459, K. 2017/1551; Ankara BİM 12. İDD, 15.11.2016, E. 2016/398, K. 2016/250 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁸⁷ D. 8. D, 24.05.2023, E. 2019/10270, K. 2023/2805 (Lexpera, Erişim Tarihi: 19.04.2024).

⁸⁸ ULUSOY, Ali D., İdari Yaptırımlar, İstanbul 2013, s. 131.

⁸⁹ Konunun vergi hukuku kapsamındaki değerlendirmesi için bkz. CANDAN, Turgut "Ceza Mahkemesinin Kararının Vergi Cezalarına Etkisi", https://turgutcandan.com/2022/02/20/ceza-mahkemesinin-kararinin-vergi-cezalarina-etkisi/#_ftnref5, 2022, (Erişim Tarihi: 12.04.2024).

C. Hukuk Mahkemeleri Tarafından Verilen Kararların Bağlayıcılığı

Bir hukuk mahkemesi tarafından verilen kesin hüküm pek tabiidir ki aynı taraflar arasında aynı sebeplere dayanan ancak konuları farklı olan uyuşmazlıklarda kesin karine olarak bağlayıcı olacaktır⁹⁰. Hukuk mahkemeleri tarafından verilen bir karar belli hallerde idari yargı alanında da kesin karine teşkil edebilmektedir. İdari yargı mahkemelerinde görülen bir uyuşmazlığa ilişkin tespit edilmesi gereken vakıalar, hukuk mahkemelerinin görev alanına girmekteyse, bu vakıalara ilişkin hukuk mahkemeleri tarafından verilen kararlar idari yargı mahkemelerini bağlayıcı nitelikte olacaktır⁹¹. Buna ilişkin bir Danıştay kararında; asliye hukuk mahkemesi tarafından davacı köy muhtarı hakkında bulunduğu köyde gerekli tüm kolluk önlemlerini alması gerekirken bunu yapmadığı ve yazılı emrin varlığına rağmen görevini yerine getirmediği ortaya konulduğu için söz konusu kararı esas alarak görevden uzaklaştırma kararının hukuka uygun olduğu kabul edilmiştir⁹². Benzer nitelikteki bir başka Danıştay kararında ise olay, davacıya şehit yetim aylığı bağlanmasına ilişkin olup Yüksek Mahkeme bu kararında da asliye hukuk mahkemesinin davacının şehit olan kişinin kızı olması hakkında verdiği kesin hükmü bağlayıcı olarak kabul etmiş ve esas göstermiştir⁹³.

Hukuk mahkemeleri tarafından verilen bazı kararlar kanun koyucu tarafından da doğrudan bağlayıcı nitelikte belirlenmiş olabilir. Buna örnek olarak Türk Ticaret Kanunu'nun 82. maddesinin 7. fıkrası gösterilebilecektir. Bu maddeye göre; *“bir tacirin saklamakla yükümlü olduğu defterler ve belgeler; yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet veya hırsızlık sebebiyle ve kanuni saklama süresi içinde ziyaa uğrarsa tacir ziyayı öğrendiği tarihten itibaren onbeş gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yer yetkili mahkemesinden kendisine bir belge verilmesini isteyebilir”*. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere belgenin ziyayı kararına bir hukuk mahkemesi karar vermektedir. Bu karar elbette ki vergi ziyasına ilişkin davalarda veyahut vergiye ilişkin açılacak tüm davalarda bağlayıcı kabul edilecektir. Konuya ilişkin bir Danıştay kararında da, asliye hukuk mahkemesi tarafından kişinin tüm belgelerini araçla birlikte yandığı tespit edilerek zayı

⁹⁰ YILDIRIM, s. 222.

⁹¹ YASİN, s. 158.

⁹² D. 8. D, 03.11.1983, E. 1982/650, K. 1983/2113 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁹³ D. 10. D, 19.04.1989, E. 1987/2311, K. 1989/849 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

belgesi düzenlendiği ve buna bağlı olarak da “indirim konusu yapılan katma değer vergilerinin ilişkin bulunduğu faturaların kanuni defterlere kaydedilip kaydedilmediği hususunun araştırılmasına gerek bulunmadığı”⁹⁴ ifade edilmiştir. Dolayısıyla asliye hukuk mahkemesinin hükmü karara sirayet etmiştir.

HMK’nın 214. maddesinin 1. fıkrasında düzenleme altına alınan belgenin sahte olmadığına dair verilen kararın ceza mahkemesinde bağlayıcılık teşkil etmesi⁹⁵ pek tabiidir ki aynı konuda açılan disiplin cezasına ilişkin bir dava olursa karine olarak kendisini gösterebilecek ve idari yargıda etki doğurabilecektir. Belirtmek gerekir ki belgenin sahteliği ve yaş tahsisi konularında mevzuatta özel düzenlemeler bulunmaktadır. Bu şekilde tartışmasız bir bağlayıcılık hali ortaya konulmuştur.

Değinilen tüm sebepler aslında hukuk mahkemeleri tarafından verilen kararların yalnızca objektif maddi vakıalara ilişkin olanlarının bağlayıcı kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin kişinin asliye hukuk mahkemesi kararıyla “floş kaçakçılığı operasyonunda vazife aldığına”⁹⁶, “defter ve belgelerinin yandığına”⁹⁷, “bir yerin orman olduğuna”⁹⁸ karar verilmesi halleri tamamen maddi vakıaların tespit edilmesi ile alakalı olduğu için idare mahkemeleri tarafından bağlayıcı kabul edilmişlerdir. Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki, hukuk mahkemeleri tarafından kesin hükme bağlanmış olgular, yargısal gerçek olarak kabul edildiği için kural olarak idare mahkemeleri bu hususlar hakkında tekrar inceleme yapamayacaktır⁹⁹.

⁹⁴ D. 7. D, 08.11.2001, E. 2000/6033, K. 2001/3504 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁹⁵ **ATALI**, s. 2080; Benzer durum yaş tashihi davalarında da karşımıza çıkmaktadır, **SOYASLAN**, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2014, s. 381; **DEMİR**, Remzi, “Ceza Mahkemesi Kararının Hukuk Davasına Etkisine Teori ve Uygulama Açısından Bakış”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2019, s. 266.

⁹⁶ D. 10. D, 17.10.1983, E. 1982/3159, K. 1983/1960 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁹⁷ D. 4. D, 19.10.2006, E. 2006/824, K. 2006/1975 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁹⁸ D. 6. D, 24.05.2016, E. 2012/207, K. 2016/3113 (Hukuktürk, Erişim Tarihi: 15.04.2024).

⁹⁹ Örneğin Boşanma kararları ve babalığın tespiti gibi durumlar, bkz. **POSSER**, Herbert/**WOLFF**, Heinrich Amadeus/**DECKER**, Andreas, BeckOK VwGO, 69. Baskı, Münih 2024, § 86, parag. 39.

SONUÇ

Kesin hükümün olumlu etkisi olan bağlayıcılık hususunun hukuki niteliği ve kapsamı hakkında uygulamada ve doktrinde tam bir ortak görüş sağlanamamıştır. Daha çok kesin hüküm olumsuz etkisi olan tekrar dava edilememesi üzerinde durulmuş ve kural olarak dava ayniyeti veyahut taraf birliği sağlanmadığı sürece bir mahkeme tarafından kesin hükme konu olan hususların başka mahkeme için bağlayıcı olmadığı ifade edilmiştir. Ancak kesin hükümün asıl amacı, yargılamanın nihai sonuca ulaşmasının yanında tespit edilen maddi vakıaların da tekrar tartışılmasının önüne geçilmesidir. Bu amaç, özünde mahkemelerin birbirlerinin verdiği kararlara güvenmesi, saygı duyması ve devamında kişilerin hukuka olan güvenlerinin korunmasını sağlamaktadır. Belirtilen karışıklıklar tüm yargılama alanlarında geçerli olup özellikle hükümün İYUK'ta düzenleme altına alınmamış ve hatta 31. madde aracılığı ile atıf kapsamına dahil edilmemiş olmasından dolayı idari yargıda bilinmezliğini sürdürmektedir. Ancak kesin hükümün şartlar dahilinde idari yargılama alanında da bağlayıcı olabilmesi kanuna atıf yapılması veya mutlaka mevzuat içinde yerini almasına bağlı değildir. Kesin hüküm eğer ki maddi vakıayı ortaya koymuş ve açılan diğer davada da söz konusu vakıa çözülmeyen asıl uyuşmazlık çözülememekte ise, bağlayıcılık kendisini gösterecektir. Aksi durum, kesin niteliğe haiz olan ve aksi yargılamanın yenilenmesi yolu ile ispat edilinceye kadar geçerli olan hükümün anlamsızlaştırılması ve uygulamada aynı konunun farklı şekillerde değerlendirilmesine neden olacaktır.

Kesin hükümün olumlu etkisinin niteliği farklı kavramlar ile açıklansa dahi değişmeyecek tek durum, maddi vakıanın ön sorun teşkil etmesine bağlı olarak bağlayıcılığın ortaya çıkacağıdır. Ancak unutulmamalıdır ki nitelendirmede yapılan farklılıklar kesin hükümün kuvvetini de etkileyebilmekte, bağlayıcılığın sınırını değiştirebilmektedir. Özellikle kesin hükümün olumlu etkisinin kesin delil olarak adlandırılması yalnızca yargılamanın yenilenmesi yolu ile ortadan kaldırılabilecek bir hükümün başka deliller ile ispat edilebileceğini ifade etmek ile eş değerdir. Bu sebeple kimi yargılama türlerinin özelliklerine de tam anlamıyla uygun düşmeyen kesin delil ifadesi kesin hükümün olumlu etkisini açıklamak için yeterli değildir. Bundan mütevellit kesin hükümün hem hüküm fıkrası hem de gerekçesinde yer alan maddi olguların bağlayıcılığı kanuni hakikat olarak değerlendirilmeli ve buna göre aksi çok zor koşullarda ispat edilebilecek bir karine olarak kabul edilmelidir. Ancak bu

kabul ile birlikte objektif olan hususların diğer yargulamalarda kural olarak bağlayıcı olduğu vurgulanabilecektir. İster aynı yargılama usulünde ister farklı yargılama usullerinde olsun amaç yargı otoritesini, hukuki güvenliği korumak ve birliği sağlamak olduğu için kesin hükmün olumlu etkisinin varlığını tereddütsüz kabul etmek gerekmektedir. Yalnızca kişileri ilgilendiren veyahut maddi olgular içermeyen tespitlerin ise taraflara sirayet edebileceğini kabul etmekte bir sakınca yoktur. Bu sebeple, kesin hükmün olumlu etkisinin kapsamı istisnai hallerde sınırlandırılmalıdır. Kesin hüküm, amacına yalnızca belirtilen şartlar dahilinde ulaşabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKCAN**, Recep: “Yargıtay Kararlarındaki “Güçlü Delil” Kavramının Hukuki Niteliği”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1-2, 2004, s. 7-24.
- AKKAN**, Mine: “Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükümün Delil Niteliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, 2009, s. 3-61.
- AKKAŞ**, Ahmet Hulusi: Ceza Muhakemesi Bağlamında Yargı Mercileri Kararlarının Birbirleri Üzerindeki Etkisi, Ankara 2016.
- AKTAŞ**, Alkım: İdari Yargılama Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 2022.
- AKYILMAZ**, Bahtiyar/**SEZGİNER**, Murat/**KAYA**, Cemil: Türk İdari Yargılama Hukuku, 9. Baskı, Ankara 2023.
- ARAS**, Bahattin: “Sahtecilik İddiası Bakımından Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi”, TBB Dergisi, S. 124, 2016, 357-406.
- ARSLANDOĞAN**, Birce: Medeni Yargılama Hukukunda Delil Tespiti, 2. Baskı, Ankara 2020.
- ATALI**, Murat/**ERMENEK**, İbrahim/**ERDOĞAN**, Ersin: Medeni Usul Hukuku, Ankara 2018.
- ATALI**, Murat: Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. 3, 15. Baskı, Ankara 2017.
- ATAY**, Ender Ethem: İdari Yargılama Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2023.
- BELGİN GÜNEŞ**, Derya: Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkileri, İstanbul 2019.
- BLOOMEYER**, Arvved (Çeviren: YAZMAN, İrfan): “Kesin Hüküm Tesiri ve Sınırları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 25, 1968, s. 225-238.
- CANDAN**, Turgut: “Ceza Mahkemesinin Kararının Vergi Cezalarına Etkisi”, https://turgutcandan.com/2022/02/20/cezamahkemesinin-kararinin-vergi-cezalarına-etkisi/#_ftnref5, 2022, (Erişim Tarihi: 12.04.2024).
- CİN KARAGÖZ**, Emine: İdare Hukukunda Karine ve Varsayım, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

- ÇAĞLAYAN**, Ramazan: “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, 1999, s. 123-141.
- ÇAĞLAYAN**, Ramazan: İdari Yargılama Hukuku, Ankara 2023. (Yargı)
- DEMİR**, Remzi: “Ceza Mahkemesi Kararının Hukuk Davasına Etkisine Teori ve Uygulama Açısından Bakış”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2019, s. 259-283.
- ERDÖNMEZ**, Güray: Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, İstanbul 2017.
- GLAUSSNER**, Irmgard: Zivilprozessrecht, 4. Baskı, Heidelberg 2018.
- GÖKPINAR**, Mahmut: “Ceza Muhakemesinin Amaçlarından Biri Olarak Maddi Gerçeğe Ulaşmak “Maddi gerçeğe ulaşmak mı? Hükmi bir gerçeklik tesis etmek mi?”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 2, 2023, s. 962-999.
- GÜNGÖR**, Devrim/**OKUYUCU ERGÜN**, Güneş: “Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 4, 2016, s. 1951-1965.
- İYİLİKLİ**, Ahmet Cahit: Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm, Ankara 2016.
- KALE**, Serdar/**KESER** Salih: “Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 21, S. 2, 2015, s. 701-726.
- KAPLAN**, Gürsel: İdari Yargılama Hukuku, 9. Baskı, Bursa 2023.
- KARAKAŞ**, Fatma Tülay: “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 3, 2013, s. 729-759.
- KUNTER**, Nurullah: Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1981.
- KURU**, Baki: Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2016.
- KURU**, Baki/**ARSLAN**, Ramazan/**YILMAZ**, Ejder: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 25. Baskı, Ankara 2014.
- OĞURLU**, Yücel: “Ceza Mahkemesi Kararının Disiplin Cezalarına Etkisi ve Sorunu “Ne Bis İn İdem” Kuralı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 2, 2003, s. 101-124.
- ONAR**, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumi Esasları, C. 3, 3. Baskı, İstanbul 1966.
- ÖNEN**, Ergun: Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1979.

- ÖZMUMCU**, Seda: “Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re’sen Araştırma İlkesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2016, s. 145-171.
- POSSER**, Herbert/**WOLFF**, Heinrich Amadeus/**DECKER**, Andreas: BeckOK VwGO, 69. Baskı, Münih 2024.
- SAENGER**, Ingo: Zivilprozessordnung, 10. Baskı, Baden-Baden 2023.
- SELÇUK**, Sami: “Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm Şartları — Kesin Hüküm İtirazı”, Adalet Dergisi, C. 64, S. 11, 1973, s. 937-956.
- SOYASLAN**, Doğan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2014.
- SUNAY**, Süheyla Şenlen: İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İsbat ve Delil Hususları, İstanbul 1997.
- ŞENSÖZ MALKOÇ**, Ebru: Aile Hukukuna İlişkin Yabancı Kararların Tanınması, Ankara 2017.
- TAN**, Turgut/**GÖZÜBÜYÜK**, A. Şeref: İdare Hukuku, C. 2, 8. Baskı, Ankara 2016.
- TANER**, Tahir: Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1950.
- TELLİ**, S. Tekin: “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler III, 1980, s. 99-130.
- TOSUN**, Öztekin: Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. 1, 3. Baskı, İstanbul 1981.
- TÜRKOĞLU ÜSTÜN**, Kamile: İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler, Ankara 2019.
- ULUKAPI**, Ömer: “Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hakim Olan İlkelerden Tarafarca Hazırlama İlkesi” Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1-2, Prof. Dr. Süleyman Arslan’a Armağan, 1998, s. 713-732.
- ULUSOY**, Ali D.: İdari Yaptırımlar, İstanbul 2013.
- UMAR**, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014.
- YASİN**, Melikşah: İdari Yargılama Usulünde İspat, İstanbul 2015.
- YILDIRIM**, Mehmet Kamil: Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990.
- YURTCAN**, Erdener: Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 1996.